Pretnje bezbednosti Srbije i Crne Gore

April 2005.
dr Miroslav Hadžić, profesor Fakulteta političkih nauka

Ključne reči: bezbednost, izazov, pretnja, rizik, srbija, crna gora, strategija odbrane
Citiranje: Hadžić, M. 2005. *Pretnje bezbednosti Srbije i Crne Gore*. [e-book] Beograd: Centar za civilno-vojne odnose.

Ovdašnji građani još nisu razrešili dilemu povodom toga da li matična država može, hoće i zna da im osigura dovoljnu bezbednost. Ukoliko i nađu za sebe prihvatljiv odgovor, preostaće im brojne nepoznanice. Nije im, uz ostalo, lako da ukrste i valjano procene dve grupe poruka koje im uredno šalju vlasti i mediji.

Ključno mesto u prvoj grupi zauzima upozorenje da su Srbija i Crna Gora – zajedno i svaka za sebe – još uvek meta znatnih bezbednosnih pretnji. U prvom su planu spoljne, doduše nespecifikovane, pretnje. Odatle je i u jedva usvojenoj Strategiji odbrane SCG (2004) pretnja od terorizma stigla na čelo liste. Davanje se prvenstva bezličnom terorizmu može tumačiti barem dvojako. Prvo, kao (nekritičko) usvajanje dominirajućeg (SAD) tumačenja akutnih pretnji i drugo, kao htenje vlasti SCG da se, barem nominalno, svrsta u svetski antiteroristički front.

Problem, međutim, nastaje prilikom lokalnog tumačenja terorizma, koji u javnosti Srbije predstavlja sinonim za "albanski terorizam". Čini se da su nove vlasti povodom pitanja Kosova i Metohije ostale u raljama Miloševićevog pristupa. On je, da podsetimo, počivao na premisi da upotreba vojne sile postaje (i međunarodno) legitimna čim je protivnik proglašen za teroristu. Od male je koristi saznanje da i administracija Džordža Buša rat protiv terorizma koristi za nasilno "širenje demokratije". Pošto država Srbija više ne stanuje na Kosovu, belodano je da vlast i njeni oponenti ovaj diskvalifikativ koriste za sticanje političkih (izbornih) poena u mesnoj javnosti. Ne čudi stoga da su i jedni i drugi nasilje nad Srbima na Kosovu u martu 2004. godine jednoznačno ocenili kao terorizam. Time su, pored ostalog, olako propustili priliku da provere to da li je na delu možda bio paradržavni teror (ne)legalnih institucija Kosova, koji faktički nije moguć bez prećutne saglasnosti i/ili svrhovite pasivnosti KFOR i UNMIK.

U centru druge grupe poruka nalaze se mesni sektor bezbednosti i zatečene oružane snage – vojska, policija, tajne službe i parapolicijske snage. Iz javne su tematizacije, međutim, još uvek isključene brojne paramilitarne formacije korišćene za izazivanje i prelivanje yu-ratova. Vlast građanima stalno dokazuje da je reforma ovog sektora i oružanih snaga uveliko odmakla, te da njihova bezbednost, uprkos svemu, stalno raste. Tome su pridodate i tvrdnje da SCG već ispunjava uslove za ulazak u program "Partnerstvo za mir", a odmah potom i u NATO.

Ništa ređe se građanima SCG, direktno ili indirektno, obraćaju i zvaničnici EU, NATO i SAD. Iz obilja njihovih, često oprečnih, poruka ovdašnji žitelji mogu bez ostatka jedino da razaznaju ultimatume začinjene najavom novih sankcija. Na stranu to koliki je udeo spoljnih umešača u povećanju misaone i političke konfuzije kod domicilnog stanovništva.

Preliminarno bismo želeli da proverimo da li i na osnovu čega žitelji SCG mogu da, makar i približno, izmere bezbednosne kapacitete države čiji su poreski obveznici. To nam nalaže da prvo razmotrimo to da li su i u kojoj meri SCG (države članice) i njeni građani nadležni za sopstvenu bezbednost. Držimo da je tek u tom kontekstu moguće utvrditi početnu listu stvarnih pretnji kojima su oni izloženi.

Smanjene nadležnosti

Nesporno je da bezbednost Zapadnog Balkana, a time i SCG, danas presudno zavisi od SAD, NATO i EU. Od momenta kad su, mada okasnelo, zabranili rat i nametnuli mir, oni su jedini jemci (iznuđivači) međusobne bezbednosti nastalih država. Za tu su svrhu po regionu rasporedili svoje vojske. Usput su Bosnu i Hercegovinu, kao i Kosovo i Metohiju stavili pod svoj protektorat. Ujedno su lokalne države, sem SCG i BiH, okupili u PfP i uputili ih u NATO. Time je dovršeno trostruko sputavanje mesnih vojski i njihovih naredbodavaca. Prvo su im Dejtonskim sporazumom limitirane brojnost, te vrste i količina oružja. Potom im je ograničena sloboda unutrašnjeg kretanja i upotrebe. Na kraju su, a u sklopu priprema za ulazak u PfP (NATO), usledile nove redukcije, kao i najave promene njihove uloge. Sva je prilika da će lokalne vojske sve ređe braniti svoju državu i teritoriju, a sve češće ići u mirovne i/ili interventne misije, koje će, dakako, biti izvan Zapadnog Balkana, a po potrebi i nalogu strateških upravljača bezbednosnim krizama.

Spoljna bezbednost SCG, kao i njenih suseda, stoga, sve manje zavisi od vojne (ne)moći i htenja nosilaca vlasti. Čak i da raspolažu dovoljnom silom, oni više ne smeju menjati mapu regiona. Tim pre što je izvesno da će NATO i/ili EUROFOR na Zapadnom Balkanu boraviti veoma dugo (neograničeno?). Odatle je ovde međudržavni rat za teritorije hipotetički moguć samo uz prećutni pristanak spoljnih umešača. Stoga, bezbednosni kapaciteti SCG ili susednih država više ne mogu biti mereni klasičnim metodama koje su izvedene iz obrasca "bezbednosne dileme", a zasnovane na upoređivanju veličine i snage rivalskih vojski.

Mesni žitelji i njihovi vladaoci, povrh svega, više ne mogu samostalno odlučivati o formi i trajnosti svojih država. Spoljni su umešači, naime, zadržali diskreciono pravo da eventualno menjaju kompoziciju ovih država i regiona. Tako će njihovom voljom BiH ubrzo (p)ostati unitarna država, dok će SCG još dugo boraviti u bezdržavnom prostoru. Čini se da će Brisel i Vašington (pseudo)državnu zajednicu Srbije i Crne Gore održavati u životu sve dok po svojoj meri ne urede status Kosova i Metohije. Verovatno, dokle god im ova tvorevina bude potrebna za lakši nadzor nad vladajućim elitama u državama članicama.

Nije naravno isključen ni scenario grupnog ulaska država Zapadnog Balkana u evroatlantsku zajednicu. Niko, međutim, ne može da proceni da li će i kada on biti primenjen. Čini se da spoljni umešači još nisu izračunali koja im varijanta donosi više koristi, odnosno isporučuje manje štete. Nisu se stoga još odlučili da li da rečene zemlje prime u paketu kako bi odsudno podržali uspostavu demokratskog poretka u njima ili da njihov prijem odlažu sve dok one same ne ispune postavljene, a rastegljive uslove.

To što je neka država lišena brige za svoju spoljnu bezbednost, ne mora nužno da bude njen hendikep. Pogotovo ne pri postojanju sve jače bezbednosne saradnje i integracije u evroatlantskoj zajednici i njenom okolišu. Steći moćnog zaštitnika je neretko bio, a čini se i ostao, modus vivendi za

male, a naročito slabe države. Mnoge od njih su, uostalom, takvu poziciju iskoristile za svoj ekonomski i politički procvat.

Međutim, onda kada je to, kao u slučaju SCG, praćeno gubitkom prava na odluku o prirodi i veku državne zajednice, dobijaju se oprečni rezultati. Istini za volju, to je krajnja posledica lošeg činjenja njenih domaćih stvaralaca. Podsetimo da su Milošević i njegovi crnogorski trabanti SR Jugoslaviju napravili (1992) tek onda kada nisu mogli silom da ujedine "sve srpske zemlje". O istom trošku, oni su tada hteli i da ratni raspad njene prethodnice zaustave na svojoj kapiji. Yu-ratni igrokaz im je, međutim, u kuću hrupio kroz crnogorski i kosovski prozor. Njihovim su naslednicima potom spoljni umešači (privremeno?) uskratili pravo na to da prave onda kada hoće i kako hoće nove države. Time su SCG, uz presudnu pomoć lokalnih aktera, zadržali u zoni bezdržavlja. Iz toga su vlasti u Beogradu i Podgorici za sebe izvukle dežurni alibi za nečinjenje. Odlaganje radikalne reforme sektora bezbednosti i nasleđenih oružanih snaga oni, naime, pravdaju svojim nerešenim državnim statusom.

Invalidna (ne)država onda, sasvim očekivano, ne može valjano svojim građanima ni da pribavi potrebnu bezbednost. Zajednica Srbije i Crne Gore nema, pre svega, jedinstven bezbednosni prostor. Ona doduše ima Vojsku, ali se iz teksta Ustavne povelje ne može jasno otkriti čemu je ona namenjena, odnosno koga i šta štiti. Sve ostale bezbednosne funkcije i komponente oružanih snaga su u nadležnosti država članica. I tome se nema šta prigovoriti, s obzirom na prirodu neželjene Zajednice. Problem je, međutim, u tome što su njeni lokalni kreatori izbegli da se međusobno obavežu, barem na saradnju u očuvanju bezbednosti. Ne čudi stoga da do sada nisu čak ni pokušali da utvrde zajedničku bezbednosnu politiku. Da paradoks bude veći, to ih ne sprečava da svakodnevno galame o svojoj rešenosti da uđu u EU i NATO koje, usput budi rečeno, počivaju na privrženosti njihovih članica kolektivnoj odbrani i zajedničkoj bezbednosti.

(Ne)izmenjena lista

Višestruka invalidnost, međutim, niti izuzima, niti štiti SCG od spregnutog dejstva novih, a primarno nevojnih pretnji globalnoj, regionalnoj i nacionalnoj bezbednosti. Njihovo je potencijalno dejstvo, međutim, posredovano, te time i modifikovano činjenicom da SCG objektivno nije nadležna za svoju spoljnu bezbednost. Ona, odatle, ako pritreba, ne može da preduzme autonomne mere za svoju eventualnu zaštitu. Ako na to bude prinuđena, biće joj za to potrebna saglasnost, kao i saradnja sa EU i NATO.

Da bude teže, nove (spoljne) su se pretnje ispreplele i stopile sa bezbednosnim pretnjama unutrašnjeg porekla. Njihova je, pak, priroda primarno određena činjenicom da je reč o (post)konfliktnom i (post)autoritarnom društvu. Naime, tegobna je tranzicija, uz ostalo, ubrzala kristalizaciju i agregaciju unutrašnjih bezbednosnih pretnji. One, u stvari, predstavljaju oblik materijalizacije pristižućih a krajnjih posledica yu-ratova, te odbijanja većine građana i njihovih elita da plate punu cenu prodemokratskog preobražaja. Ove se posledice, dabome, na različiti način pretaču u bezbednosne pretnje građanima svake od država članica.

Njihovo se dejstvo u Srbiji očituje činjenicom da prodemokratski poredak još nije ukorenjen. Odnosno, da ne treba isključiti mogućnost povratka na vlast starog režima. U prilog tome ide i činjenica da nove vlasti obilato koriste pređašnju tehnologiju vladanja. Izostanak radikalnog raskida sa starim režimom podstakao je, uz ostalo, obnovu nacional-populističke ideologije. To je olakšalo konsolidaciju ratnih elita, koje više ne zadovoljava pošteda od krivičnog gonjenja, već hitaju da se

vrate na vlast i započnu revanš. Mogućoj involuciji nadasve pogoduje temeljna - socioekonomska i politička - kriza srpskog društva. Ona, pak, vrlo lako može da preraste u unutrašnji sukob. Ako do toga kojim slučajem i dođe, građani će, nažalost, tek tada biti suočeni sa posledicama nespremnosti novih vlasti da na vreme i radikalno reformišu vojsku, policiju i tajne službe. Da nije reč o pukoj spekulaciji, upozorava neprekinuti niz vojno-policijskih incidenata posle 5. oktobra 2000. godine, finalizovan ubistvom Zorana Đinđića, čiji su glavni akteri (bili) pripadnici legalnih, ali i nelegalnih oružanih formacija.

Posebnost situacije u Crnoj Gori sadržana je u činjenici da u njoj tek sledi razvrgavanje autoritarnog poretka i večnog vođe. Tim pre, jer su nestankom Miloševića nepovratno izgubili pseudodemokratsku (samo)legitimaciju. Manevrom za sticanje nezavisne države Đukanović&Co sklonili su pažnju mesne javnosti sa duboke društvene krize, ali su uvećali cenu njenog budućeg razrešenja. Ne čudi, stoga, da su lokalni vlastodršci, uprkos logorejičnom evropejstvu, umesto da reformišu, sve vreme jačali svoje aparate sile radi očuvanja vlasti. Usput su, dabome, njih i sebe oslobodili svake odgovornosti za učestvovanje u izbijanju yu-rata i pljačkaške pohode po hrvatskom okolišu. Utoliko u Crnoj Gori nije na delu, a verovatno neće ni biti, uobičajeno političko nadmetanje za vlast. Dakako, dok se ne pojavi stvarni oponent i takmac. Ulog će tad biti mnogo veći od proste smene vlasti. U tom će se trenutku saznati kome su, zašto i koliko stvarno lojalni naoružani čuvari poretka Mila Đukanovića. Odnosno, belodanom će postati privrženost ovog poslednjeg demokratiji.

Uvereni smo stoga da izloženi kroki opravdava svodnu tezu da je bezbednost žitelja obe države članice ugrožena, pre svega, dejstvom unutrašnjih pretnji. Nezavisno od toga koliko su međusobno slične, kao i od toga što potiču iz istih izvora, ove pretnje nemaju isti učinak. One su u Srbiji vidne i dnevno prisutne. Utoliko su njene vlasti i građani u kakvoj-takvoj prednosti, jer još imaju šanse da ih preduprede ili otklone. Nasuprot tome, ove su pretnje u Crnoj Gori potisnute i prigušene, te ne treba isključiti mogućnost da na lokalnu scenu stignu u razornom obliku. Odatle se i bezbednosni kapaciteti SCG i njenih članica jedino mogu meriti spram izgleda za normalizaciju rodnih društva, kao i spram sposobnosti mesnih vlasti da stvore dovoljne pretpostavke za neopozivu uspostavu prodemokratskog poretka

Beogradski centar za bezbednosnu politiku
Gundulićev venac 48, 11000 Beograd
Tel: 011 | 3287 226; 011 | 3287 334
Email: office@ccmr-bg.org
www.ccmr-bg.org | www.bezbednost.org